02.03.23р. 11гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Валер'ян Підмогильний. Життєвий шлях, трагічна загибель. Автор інтелектуально-психологічної прози, перекладач

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

ХІД УРОКУ

1. Теорія літератури. Складіть опорний конспект.

Перегляньте відеоурок. Валер'ян Підмогильний – автор інтелектуально-психологічної прози. Українська література 11 клас https://www.youtube.com/watch?v=GJFGW9KcYuQ

Екзистенціалізм (лат. existential — існування) — ірраціональний напрям у філософії та літературі, предметом вивчення якого є існування людини (переважно у ситуаціях боротьби, страждання, смерті) у протиставленні її суспільству. Філософи-екзистенціалісти: С. К'єркегор («предтеча»), М. Хайдеггер, К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр. Двоє останніх були ще й письменниками, ілюструючи теорію власними творами.

Маргінальність — характеристика образу чи героя, що перебуває «на межі» між двома станами. Герой-маргінал, зазвичай, виходець з нижчого класу, що намагається завоювати вищі сфери суспільства, піднятися по драбині успіху. Традиція таких героїв йде від О. де Бальзака. В українській літературі типовим маргінальним героєм є Степан Радченко з роману Підмогильного «Місто» — вже не селянин, але ще не інтелігент, що хоче «підкорити» місто, стати відомим письменником.

Психологізм — заглибленість у творі в душу персонажів, їх психологію. У психологічному творі увага автора переноситься з зовнішнього (подієвого) сюжету на внутрішній (психологічний), він відслідковує всі порухи душі своїх героїв, намагається роз¬крити їх роздуми і мотивацію вчинків, показати нелегкий шлях внутрішніх колізій**.** В українській літературі психологізм притаманний творчості М. Хвильового, В.Підмогильного, драматургії Л. Костенко.

Іронія (грец. еігопеіа — удавання, прихований глум) — засіб художньої виразності, прихована насмішка, коли за зовнім по-зитивним висловлюванням ховається висміювання. Найчастіше використовується в сатирі. В українській літературі іронію використовували Т. Шевченко, І. Франко, М. Хвильовий, Остап Вишня, М. Куліш, Є. Дудар, Ю. Андрухович, О. Ірванець.

Саме через призму екзистенціалізму розглядатимемо сьогодні життєвий шлях Валер’яна Підмогильного, який сам охарактеризував свою долю досить промовисто, у дусі цієї філософії. У невеликій автобіографічній замітці письменник так підсумував свій шлях: «Очевидно, є люди, що своє життя можуть згадувати, як суцільну смугу радості. Є люди, життя яких насичене і радостями, і печалями. Можливо, ці люди найщасливіші, бо справжнє щастя може від-чути той, хто зазнав горя. Я оглядаюсь на пережите. Де мої радощі? Життя пережите, мов шлях заболочений. Шлях, що ним не йдуть, а бредуть, повільно пересуваючи ноги, не в силі скинути важкий на-ип багна. Стомлений у першому кроці, знеможений у подальших, я шукаю світлої плями на пройденому шляху і не знаходжу...». Така оцінка свого життєвого шляху засновується на особливостях характеру й особливостях світобачення митця.

2. Перегляд відеофільму «Валер'ян Підмогильний — розстріляне відродження» https://www.youtube.com/watch?v=SWOt0I7FFzQ

3. Життєвий шлях В. Підмогильного. Складіть хронологічну таблицю.

https://www.youtube.com/watch?v=AJhWQ0uPGy0

Народився Валер’ян Петрович Підмогильний 2 лютого 1901 року в с. Чаплі на Дніпропетровщині в селянській родині. Хлопчик рано залишився без батька.

Матір’ю Валер’яна була неосвічена селянка. Після церковно-парафіяльної школи він зміг закінчити лише реальне училище. Друкуватися почав ще зі школи під псевдонімом Лорд Лістер. Того ж року вступив на математичний факультет Катеринославського університету, згодом перейшов до правничого факультету. Він особливо захоплювався історією. І це захоплення пояснював знайомством з Д. Яворницьким. В. Підмогильний любив розмовляти з ним, бував у музеї, допомагав ученому.

Багато часу приділяв самоосвіті, вивчав іноземні мови, друзі називали його «університетом на дому». Уже в 17 років Підмогиль-ний заявив себе цілком зрілим письменником. У 1919 році в кате-риновславському журналі «Січ» у № 1, 2 з’являються оповідання «Гайдамака», «Старець», «Баня». А в 1920 р. виходить перша збірка його оповідань «Твори, том І». Через матеріальну скруту юнак мусив кинути науку й шукати вчительського хліба спершу в Кате-риновславі й Павлограді, а потім у Ворзелі під Києвом. Як напише пізніше Тамара Мороз-Стрілець, дружина письменника Григорія Косинки, репресованого у 1934 р., Валер’ян Підмогильний «не раз жалкував, що залишив цю професію. Він із запалом розповідав про свою роботу, згадував учнів...» Там, у Ворзелі, він зустріне й свою долю: донька місцевого священика Катерина Червінська стане його дружиною і другом — упродовж тринадцяти років, які їм відпущено бути

разом, і тоді, коли чорна біда впаде на сім'ю, — летітимуть її тужні листі-сповіді до соловецьких мурів...

Через два роки В. Підмогильний поновлюється в університеті, але й тоді здобути вищу освіту йому не вдалося — мабуть, із тих самих причин. У Києві письменник працює в книжковій палаті, учи-телює, згодом він — співробітник видавництва «Книгоспілка», далі переходить на літературну роботу. Недарма проблема хліба є темою цілої низки творів В. Підмогильного, бо автор на собі зазнав матеріальних труднощів, через які не зміг здобути освіту. Саме так — «Проблема хліба» — автор назве й свою найкращу збірку оповідань.

Благодатним для В. Підмогильного було спілкування з друзями по перу — членами літературної організації «Ланка», яка пізніше стала називатися «Марсом» (Майстерня революційного слова), до якої входили такі талановиті письменники, як Є. Плужник, Г.Косинка, Б. Антоненко-Давидович, Т. Осьмачка, М. Галіч. «1925 року в Києві,— пише сам В.Підмогильний,— я був членом літорганізації «Ланка», а в 1926 році — в організації «Марс». Від того часу я ні в яких літературних організаціях не перебував...».

20-ті роки XX ст. в українській культурі справедливо називають «червоним Ренесансом». То був час піднесення й відродження. Попри нестатки й злигодні, розруху й «проблему хліба» (є в Підмогильного таке оповідання), література, мистецтво забуяли пишним цвітом. Переповненими були зали театрів, виставки й вернісажі, літературні вечори, на яких відбувалися плідні дискусії та суперечки. Упроваджувалися нові ідеї, пошуки й відкриття імен. Виник-ли десятки мистецьких угруповань. Не міг залишатися осторонь і Валер'ян Підмогильний, який був у той час на редакційно-видавничій роботі у видавництвах «Рух», ДВУ (Державне видавництво України), «Книгоспілка», у журналі «Життя й Революція», повсяк-день обертався в середовищі літературному. Але до згаданої літературної групи «Ланка» одразу було приколото ярлик «попутництва».

Діяльним й енергійним письменник залишається і в літературній творчості. Його оповідання друкують журнали «Нова Громада», «Червоний Шлях», «Життя й Революція». Одна за одною виходять і книжки: «Військовий літун» (1924), «Третя революція» (1926), «Проблема хліба» (1927), «Місто» (1928, 1929). 1930 р. журнал «Життя й Революція» публікує другий його роман — «Невеличка драма». Окремого видання цей твір уже не дочекався. За деякими відомостями, 1928 р. Валер'ян Підмогильний їде за кордон — до Парижа, Берліна й Праги; якихось подорожніх нарисів ця мандрівка не залишила.

1928 рік кидав лиховісну тінь на подальше життя в Україні. Над українською землею вже нависли «совині крила» ката Кагановича. Процес українізації, що

розпочався на початку 20-х років, згортається. Звинувачено в націоналістичних гріхах письменника Миколу Хвильового. Літературно-мистецькі групи саморозпускаються. Фабрикується справа СВУ — неіснуючої спілки визволення України. Мине небагато часу, і на лаві підсудних опиняться відомі діячі української науки, літератури, мистецтва. Поки що — старшої, дореволюційної генерації!.. А потім — і нової. Бо збираються вже хмари й над письменниками жовтневого призову. В.Підмогильний відчує це на собі одним із перших.

У час літературних доносів, розгнузданої сполітизованої критики, яку пізніше назвуть вульгарно-соціологічною, твори В. Підмогильного здебільшого громилися й паплюжилися. Негативних оцінок не бракувало. Ґрунт для повальних репресій 30-х років закладали ще в роках 20-х. Ті оцінки-вироки, зрештою, зробили своє: арешт — суд — вирок — Соловки — новий вирок — розстріл... Дорога на Голгофу.

1930 р. В. Підмогильного звільняють з редакції журналу «Життя й Революція». З журналів і видавництв викидають його твори. На початку 30-х років почалися репресії проти української інтелігенції. Заарештували Леся Курбаса, Григорія Косинку, Миколу Зерова, Дмитра Фальківського та ін., передчуваючи наближення біди, застрелився Микола Хвильовий.

1923 р. письменник з родиною (дружиною й чотирирічним сином Романом) перебирається з Києва до Харкова. Мовби передчуваючи, що час уже пішов не на роки — на дні, працює, працює... Переважно над перекладами. Переїзд до Харкова не порятував: од сталінського свавілля сховку не було.

Невдовзі після вбивства Кірова 8 грудня 1934 р. В. Підмогильного заарештовують як учасника терористичної організації. Таких організацій було «викрито» десятки в різних кутках країни, і серед «терористів» опинилися і Є.Плужник, і М. Куліш, і Г. Епік, і В. Поліщук, і Г.Майфет, і М. Зеров, і багато інших.

8 грудня 1934 р. в Заньківському будинку творчості В. Підмогильному було пред'явлено ордер № 845 по Харківському обласному управлінню НКВС на дозвіл «здійснити обшук та арешт гр-на Підмогильного Валер'яна Петровича...» Отже, від того дня не стало відомого прозаїка, перекладача, редактора видавництва, чоловіка й батька шестирічного сина. Віднині письменник іменувався однослівно — «звинувачений», а утримуватися мав «під вартою в спецкорпусі № 1».

Допити змінюють один одного, але впертість В. Підмогильного і його невизнання своєї провини приводить до необхідності продовження допитів іще

на 10 діб, а потім — іще на 10. В архівах зберігаються протоколи всіх допитів та відповіді на них письменника, серед яких цікавими є такі: 11 грудня.

Запитання: «З ким Ви з Ваших друзів і товаришів вели розмови шовіністичного й антирадянського характеру?»

Відповідь: «Бесід антирадянського і шовіністичного характеру я не вів ні з ким».

Запитання: «Наприкінці 1932 і на початку 1933 року, після розгрому української контрреволюції, з ким Ви вели бесіди на цю тему і кого називали винуватцем того розгрому?»

Відповідь: «На цю тему я вів розмови з Поліщуком, Смоличем, Вражливим, Тенетою. Обговорював я з ними тему в такій площині: я й мої співрозмовники були, приголомшені самогубством Хвильового, Скрипника, арештами членів партії, які займали керівні пости в українському культурному радянському процесі. Спочатку я не міг собі навіть уявити глибини цього процесу (арешти й самогубства), не міг його зрозуміти, адже особи, представники розгромленого націоналізму, належали до Компартії... Останню частину запитання, щодо «винуватців того розгрому», я вважаю сформульованою вразливо, адже розгром націоналістів влаштувала партія».

Запитання: «Ви звинувачуєтеся як учасник контрреволюційної організації, що ставила собі за мету терор проти вождів партії. Визнаєте себе винним у цьому?»

Відповідь: «Ні, винним себе у цьому не визнаю».

З офіціальної заяви слідчому: «...Ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу...»

На втретє продовженій десятиденці слідства В. Підмогильний починає втрачати сили. Тим більше, що допити веде вже не лише слідчий Бліок. Підключаються і вищи начальники секретно-політичного відділу, військовий прокурор. У протоколі від 11 січня він, відчувається, був доведений до стану говорити все, що від нього вима¬гали: «Останнім часом я належав до групи письменників-націоналістів з терористичними настроями у ставленні до вождів партії. З цими письменниками я вів контрреволюційні й терористичні розмови...» Щоправда, ця «страшна» група, як виявилося, складалася з нього самого та двох найближчих друзів: В.Вражливого й В. Поліщука, які теж з грудня 1934 року сиділи десь у камерах поруч із ним. В.Підмогильний, як і раніше, пояснював лише свою позицію, тримався до останку принциповості, хоча мусив те все підводити під настирливо-енкаведистську тезу тероризму:

«Терористичні настрої у мене виникли 1932 року у зв'язку із загостренням становища на селі. Я вважав, що політика колективізації привела українське село до голоду».

Та В. Підмогильний глибоко помилявся, сподіваючись своєю жертовною відвертістю привернути увагу органів державної безпеки до кричущої несправедливості в розвитку національної культури. Енкаведисти мали своє, чітко визначене, завдання — сформувати нову велику групу контрреволюціонерів і доповісти Москві — що вони виконували із запопадливою старанністю. Справі надавалося такого значення, що судити «українських націоналістів» прибула з Москви виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР на чолі із самим її головою військовим юристом 1-го рангу В. Ульріхом. Пізно ввечері в приміщенні того ж Республіканського НКВС розпочалося (у закритому судовому засіданні, без участі будь-якого захисту й свідків) слухання справи № 0024. На ранок 28 березня іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік було оголошено вирок підсудним. Проте смертний вирок, який було винесено В. Підмогильному за участь у неіснуючій групі терористів-контрреволюціонерів, замінили в останню хвилину десятилітнім ув'язненням на Соловках. Чи розумів він, письменник-психолог, письменник-інтелігент, що чинилося в країні? Безперечно. Не просто розумів. «...Класовий ворог, це в нас на кожному заводі й у кожній установі ніби штатна посада, яку хтось та повинен займати»,— говорить один із персонажів оповідання «З життя Будинку». Саме цих слів досить було, щоб піти в небуття. А тут іще й «попутницькі» гріхи. Утім, найбільший гріх був талант. Забирали, передусім, людей найобдарованіших. В.Підмогильний потрапляє на Голгофу XX століття — Соловки, але й там продовжує плідно працювати, у чому нас переконують листи письменника до дружини, матері та сестри. У листах є згадка про твори, над якими В.Підмогильний працював у тюрмі («Наташа і Маша», «Осінь 1929»), які так і не побачив читач. Письменник мав задум створити ще вісім оповідань, але написав тільки одне. Як довідуємося з листів, на перших порах умови в соловецьких концентраційних таборах дозволяли навіть писати.

В. Підмогильний ще сподівається, що все складеться інакше. «Пізніше я буду просити про зміну умов відбуття покарання (я дуже хочу працювати)...» — повідомляв у листі до дружини 6 липня 1935 року. І згодом: «Що мені треба? Надішли паперу, копірки, кілька хороших чорнильних олівців...» Народжуються задуми. З'являються перші твори, написані там. З'являються, щоб назавжди залишитись непрочитаними — ніким і ніколи.

Сталінська куля таки наздогнала В. Підмогильного. Його останній лист із Соловків датовано 2 червня 1937 року. Відтоді сліди загубилися. Донедавна

вважали (така була офіційна версія), що Валер'ян Підмогильний помер 1941 року. Насправді це трапилося на чотири роки раніше. У той час політичні справи переглядали сумнозвісні сталінські «трійки». Не оминули і його справи. Зовсім недавно вдалось з'ясувати,'що справжня дата смерті письменника — не 19 грудня 1941 року, як то було офіційно повідомлено в рік реабілітації В.Підмогильного (1956), а 3 листопада 1937 року.

4. В. Підмогильний — автор інтелектуальної прози

Валер'яну Підмогильному належить одне з чільних місць в українській літературі доби національного відродження. Він — творець українських модерних романів «Місто», «Невеличка драма», повістей і новел. «Підмогильний був яскравою творчою індивідуальністю, цілковито українських талант, що надзвичайні події і явища після 1917 року умів спостерігати тверезо, всебічно і критично,— відзначав Г. Костюк.— Але головне — це те, що за багатством суспільних подій свого часу він не загубив — людини. Він бачив її, розумів і творив її образ в усій суспільній, психологічній складності... Він знав людську силу, велич її розуму, її здібності, але також усвідомлював її слабкості. У цьому — європеїзм Підмогильного». В українській прозі XX століття письменник репрезентує аналітико-інтелектуальну стильову течію.

5. Перекладацька діяльність

1931 року В. Підмогильний переїхав до Харкова, очевидно, сподіваючись на кращі можливості для публікації своїх творів й розраховуючи на свій зростаючий авторитет перекладача. І справді, у Харкові він працює у видавництві «ЛіМ», а згодом отримує посаду консультанта з іноземної літератури при видавництві «Рух».

Письменник відомий як блискучий перекладач з французької творів Вольтера, Д.Дідро, В. Гюго, О. Бальзака, А. Доде. Гі де Мопассана, П. Меріме, А. Франса. Безперечно, знання кращих здобутків європейського письменства не могло не вплинути на формування літературно-естетичних уподобань прозаїка, його творчого кредо, стилю, поетики творів. Упродовж 1931-1934 років з оригінальної творчості йому вдалося видати лише одне оповідання «З життя будинку». Тож Підмогильний зосередився на перекладацькій діяльності: опублікував двотомник творів Дені Дідро, трактат Клода Адріана Гельвеція «Про людину», був одним з організаторів і перекладачів видання 15-томника Оноре де Бальзака та 25-томника Анатоля Франса.

6. Узагальнення вивченого

Пояснити вислови літературних критиків та сучасників В. Підмогильного за таким алгоритмом, давши відповіді на запитання: Яку інформацію про світогляд митця та його характер несе цитата? Як це позначилось на його творчості?

□ «Підмогильний бачить дійсність такою, якою вона є насправді, він не хоче її прикрашати, але разом з тим і не стає байдужим спостерігачем, а вбирає все у свою душу» (С. Єфремов).

□ «Оригінальність молодого письменника бачиться в тому, що Підмогильний обрав нетипову позицію — бути «на варті страждання», а не радості людської» (С.Єфремов).

□ «Чому юного Валер'яна в пору революційних бур цікавить душа людини одинокої, малої, безпорадної, яка в собі, а не в розтри-воженому, переплутаному світі шукає розгадок на вічні, «важкі питання» буття?» (Р. Мовчан).

□ «Ні, ви пірніть, будь ласка, в саму гущу життя й розберіться в ньому. Тоді ви не спатимете ночей. Ваші думки витимуть, як голодні собаки, і кожен рядок ви писатимете власною кров'ю, а це єдина фарба, що ніколи не втрачає блиску» (В.Підмогильний).

□ «...Цікавиться не людством, а людиною», «трагедія непотрібної трагічності», «специфічно-інтелігентська література» (радянська критика)

□ «Він — на варті страждання, навіть особистого страждання, а не радості людини. Він не одвертає свого лиця від неправди, якою вона сумною, нерадісною та невтішною не здавалася б йому» (Ю. Смолич).

Твори Підмогильного залишили помітний слід у літературному житті XX століття та й у політичному. Він був з тої відчайдушної генерації «перших хоробрих», які у 20-х роках сміливо й талановито закладали підмурівок української національної культури і повертаються сьогодні до нас поколінням Розстріляного Відродження. Твори його і тепер зворушують, зацікавлюють, спонукають до роздумів про життя, допомагаючи людині пізнати саму себе.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст роману «Місто».